

ALOIS VOLKMAN

Chyt' se za NOS člověče

Při nejdne při se slovy
doplňoval jsem
přísloví.

FONTÁNA

Českých
Příslowí
Sbírka.

Po wydání Mistra Jakuba Srnce a
Františka Ondřeje Horného
wnowé rozmnožená.

Wšet každému srdce po jazyku swém.
Dal. K. 31.

•

Kdo sy mála newází,
po mnohu at nebaží.

1804.

W Praze, nákladem Jana Herrle, knihkupce blíž
mostu w Nře 498.

Českých
Příslowí
Sbírka

Po vydání Mistra Jakuba Srnce
a Františka Ondřeje Horného
nově rozmnožená.

Všet každému srdce po jazyku swém
Dal. K. 41

Kdo si mála neváží
po mnohu at nebaží

1804

V Praze, nákladem Jana Herrle, knihkupce blíž
mostu v Nře 498

Na předcházející straně
reprodukce titulního listu anonymně vydané
sbírky přísloví Josefa Dobrovského
byla provedena na základě exempláře
Národní knihovny České republiky
(*sign. 54 D 66*).

Citace z Dalimilovy kroniky
na původním titulním listě je chybná.

Vřet' každému srdce po jazyku svém.

Dalimilova kronika 41.

*Nevím zda „vře srdce po jazyku“
v těch nádobách dvou spojitých.
Barvitost přísloví naší mluvy
vysublimovala z nich.*

*Při nejdne při se slovy
doplňoval jsem p ř í s l o v í.
Občas mi do toho upadla
r č e n í a p o ř e k a d l a.*

ALOIS VOLKMAN

Chyt' se
za NOS
člověče

FONTÁNA
OLOMOUC 2004

*Jako knihkupec vítám
tuto Volkmanovu básnickou sbírku
inspirovanou výběrem českých přísloví
Josefa Dobrovského, kterou přesně před 200 lety
vydal můj dávný kolega
pražský knihkupec Jan Herrle.
Autor prostřednictvím
básnický aktualisovaných přísloví reflektuje
naši současnost s jistou dávkou humoru,
paradoxu i objevných myšlenek.*

JAN KANZELSBERGER

© Alois Volkman, Praha 2004
© Nakladatelství Fontána, Olomouc 2004

ISBN 80-7336-209-0

Chyť se za nos člověče

---

*vodit se však za něj nenechávej
někým kdo si vidí
sotva na jeho špičku
a místo rovnou za nosem
vymýšlí samou kličku
a ještě nad tebou
nos ohrnuje.*

Řekni mi co čteš
(ne kdy čteš)
a já ti povím kdo jsi
(ne kde jsi).

---

*Nezáleží kde
ale co.
Kdeco čte kdekdo.*

Hlavou zed' neprorazíš.

---

*Ale hlavou můžeš posoudit
zda lepší je anebo není
její pád či hlavy proražení.
Postavíš-li si hlavu
může padnout zed'.*

Být pátým kolem u vozu.

---

*U dnešních vozů
bez pátého kola
tedy bez rezervy
jezdít jsou nervy.
Toť skutečnost holá.
Záchranná pátá kola!*

---

(14)

Čeho oko nevidí
toho srdce neželí.

---

*Mnohé srdce přesto želí
čeho oči neuzřely.*

---

(15)

Vzít nohy na ramena.

---

*Vzít nohy ženy
na svá ramena
že útěk znamená?
To otevřená brána je
přímo do ráje.*

---

(16)

Sejde z očí
sejde z mysli.

---

*A co ostatní smysly?
Na nich nesejde?!*

---

(17)

Dočkej času
jako husa klasu.

---

*Až se husa klasu
dočkat uráčí
vykrmená končí
v pekáči.*

---

(18)

Tak dlouho se chodí
se džbánem pro vodu...

---

*až je pivo zdražené.
A džbánu ucho chybí.
Čím se žízeň zažene?
Kdyby žízně nebylo kdyby...*

---

(19)

Bez peněz
do hospody nelez.

---

*To varování znáš.
Pokud ji ovšem vykrást nehodláš.*

P. S.

*Hodlal. A peněz měl jak želez
na zápěstích.*

Jablko nepadá daleko
od stromu.

---

*Platí to i o jablku sváru?
V našem sadě skví se k jaru
jara květ všech jabloní.
Proto máme jablek sváru
letos loni předloni
plnou zem.*

Kdo jinému jámu kopá
sám do ní padá.

---

*Kromě hrobníka.
O tom přísloví nic neříká.*

Oko za oko
zub za zub -

---

*medicina vrací
implantací.*

Kovářova kobyla chodí bosa.

---

*Jak se chová
doktorova?
Ta nechodí vůbec?*

---

(24)

Líná huba
holé neštěstí.

---

*Hubu se ovšem nevyplácí
otevřít mimo zubní
ordinaci.*

---

(25)

Čas je nejlepší lékař.

---

*Ale ani ten nejlepší lékař
by si neměl dávat
načas!*

*Zdá se
že medicína je
obětování času
v čase.*

Z cizího krev neteče.

---

*Pro chirurga na tom rčení
pravdivého pranic není.
Nejednou se snaží ze všech sil
aby u cizího krvácení zastavil.*

Má dost kdo je
spokojen s málem.

---

*Málem jsem mohl být spokojen
už jsem měl toho dost! Ale...
Proto možná
že i dost
na tom mále.*

Čí chleba jíš
toho píseň zpívej.

---

*Nemám ovšem zdání
koho píseň zpívají
nezaměstnaní.
P. S.
Těm není do zpěvu.*

Jeden za osmnáct
druhý bez dvou za dvacet.

---

*Matematická to definice
vposledku
stejně špatných výsledků.*

Pánu Bohu poručeno.

---

*Neznamená rozkaz
také jakým právem?!
Ale Jemu odevzdat se
smířen
s daným stavem.*

Trpělivost růže přináší

---

*s nimi však i trny závisti
tím se ujisti
a dál buď trpělivý.*

Sedávej panenka v koutě
budeš-li ctnostná najdou tě.

---

*Feministky vyštvaly ji z kouta
na ctnost nikoho dnes neupoutá.*

Jiný kraj - jiný mrav

---

*jiný mrav - jiný stav
kdy dívce vystaví
mateřskou legitimaci
dřív než list oddací.
Nezůstane-li svobodnou
matkou vůbec.
Kde zůstane trubec?*

Neštěstí nechodí po horách

---

*neskáče po nich jak kamzíci a kozy
ale po lidech
se přímo vozí.*

*A na koho si zasedne
toho zkouší
den ze dne.*

Pozvedám své oči k horám...

Každý pták
své hnízdo chválí

---

*ne tak kukačky.
Cizí hnízda vystřídaly
v nich své mladé odchovaly
co to za „ptáčky“?!*

---

(36)

Nové koště dobře mete.

---

*Staneš-li se novým koštětem
které dobře a horlivě mete
měl by ses smířit s nevděkem
kolektivu - pokud s tebou samým
n e z a m e t e...*

---

(37)

Nehas co tě nepálí.

---

*Jen a jen nespálit se
ohnivzdorný program
kandidátů
beztak žehu.*

Ani čehý - ani hot.

---

*Ani vlevo - ani vpravo.
Pouze český hotentot
v půli cesty volá bravo!*

Pravda nenávist plodí.

---

*Aby bylo méně nenávisti
každá lež se hodí.
To je přece sofistika
kdejakého politika.*

Člověk míní
Pán Bůh mění.

---

*Jen to přijmout
je umění.
Podrobit se
jeho vůli
a nežehrat
co máš smůly.*

Čas jsou peníze

---

*Kupte si ale
za ně čas!
A kde je k mání?
Nemáš zdání?
Přece v nás.*

---

(42)

Kdo mnoho slibuje
málo plní.

---

*Obvyklá inflace slov
při deficitu činů.
Čemu všemu přitom
dávat vinu...?*

---

(43)

Nemá to hlavu ani patu.

---

*Jako hádanka to není od věci:
nemá to čím myslet
ani po čem utéci.
U homunkula vězí
„to něco” mezi
hlavou jeho a patou.*

Lež má krátké nohy

---

*ale dlouhé prsty
pod ostrými lokty.
To jsou její vložky!*

Neházej flintu do žita.

---

*Polehne žito
flintu někdo najde
a vystřelí si
z tebe.*

Co na srdci to na jazyku.

---

*Co na jazyku to v žaludku
co v žaludku to v konečnicku.
I láska prochází žaludkem.*

Nemalujte čerta na zeď.

---

*Ono není ani kam
byť se tomu těžko uvěří
všechny zdi už našťestí nám
zmalovali sprejeři.*

Kam vítr tam plášť.

---

*Ale co v bezvětrí?
Jak nositel pláště
zavětrí
kam do přízně
se vetřít?*

*Nemluvě už zvláště
co v případě zcizení
či ztráty pláště?*

Sytý hladovému nevěří.

---

*Hladový na rozdíl věří
že sytý se s ním rozdělí.
Jenže být sytý nebo hladový
jsou tak rozdílné úděly
že všichni sytí dál se sytí
a hladoví žel hladoví.*

Aby se vlk nažral
a koza zůstala celá.

---

*Vliv na záchranu kozy měla
zřejmě jeho chuť
na mladší kůzlata.
Vlka nelze přelstít zcela.*

Honba za penězi nikdy nezná mezí

---

*a vztahy mezi
námi
jen omezí.*

*V penězích
po uši vězí
hlava hovězí.*

Lepší moci hrst
než práva pytel.

---

*Politici nabírají moci plné hrsti
koneckonců nic jim není
proti jejich srsti.
Pytlíkují to i ono
a právo je v pytli.
Do něj si ho chytli.*

*Výjimka je pro ně
příležitost p r a v á.
Posunutí jedné čárky -
jejich výklad p r á v a.*

*Bylo by chybou chyb kdyby
nepřiznal sis své chyby.
Chybami se člověk učí!*

---

*To jsou přece naši kantoři.
Výchovná metoda za ně hovoří.
Soukromá škola života.*

Není šprochu,
aby na něm nebylo pravdy trochu.

---

*Trocha pravdy
větší zbytek pomluv
není pravda celá.*

*Osoba co
krmena je šprochy -
aby se z nich pozvracela.*

Házet hrách na stěnu.

---

*Kam se asi odrazí a padne
ten námi házený hrách?
Pakli na zem jsou důvody pádné
sázet jak v soutěžních hrách
že některý má šanci vzklíčit.
Mechanismus náhody
nikdo nevyklíčí...*

Čím víc se lejnem hejbá
tím víc smrdí.

---

*Hejbat bychom měli se
my sami. To je hodno chvály!
Nebabrat se v tom už
co jsme podělali.
Leccos v této zemi
lecčíms zdá se smrdí.
Jako národ máme
být i na co hrdí.*

Vyřčené slovo ani dvěma páry
volů nevtáhneš zpět.

---

*Pozpátku umí couvat pouze raci
ale ne slova jednou vyřčená.
Z nich ještě navíc
nazpět se vrací
několikanásobná ozvěna...*

Co mu zas přeletělo přes nos

---

*aniž dosedlo si naň?
Náladových šéfů nás Bože chraň.*

*Honem mu přistrč podnos
s něčím pod nos
abys to neodnes...*

Hloupému napověz
moudrý se dovtípí.

---

*A když to nestačí – aniž mrkni –
chytrému napověz hloupého trkni.*

V jednotě je síla.

---

*Nemá český národ
historii nepohnutou...
Sjednotit se umí
pohnut pouze knutou
nebo euforií
jež brzy opadne.
Masy bývají
proradné.*

Doma není nikdo prorokem

---

*dnes nanejvýš prognostikem
v blamování převelikém...*

Mlčeti zlato.

---

*Mlčel a mlčel jen
aby zlato získal.
Záhý byl o něj okraden.
Jeho vina!
Holé neštěstí...
jsi hubo líná.*

Proč lid „této země“

trpí závistí?

Proč ji má?

*Závidí si i nos
mezi očima.*

Za jeho plastiku

obětuje sumy.

A vzápětí

upřít si ho umí.

*Kde nescházím
nechci zbývati.*

Avšak kde jsem býval

a nez býval

kéž jednou scházím...

Chyt' se za nos

---

*který vyčenenichá
jak k tvému pádu
„dopomohla” pýcha
a kdy už pozdě
honit bycha...*

*Nos nenos však
příliš vysoko
neměl by ses
za co chytat,
leda naoko.*

OD LIDOVÉ MOUDROSTI K PRAVDĚ BÁSNÍKOVĚ

Příslloví patří mezi velmi staré projevy lidské kultury; jako ustálené stylizované výroky vyjadřující zkušenost určitého společenství provázejí lidstvo již od starověku. Setkáváme se s nimi v literárních památkách Orientu i antiky, ale také ve Starém zákoně, obsahujícím Knihu přísloví, iniciovanou králem Šalomounem. Jako vhodné pomůcky při procvičování gramatiky jich využívalo středověké školství. Příslloví vznikají a fungují především v uzavřených a tradičních kulturách, jsou zrcadlem národní mentality, tematicky se dotýkají všech oblastí praktického života, představují výtvar lidové filozofie a moudrosti a jako taková tvoří součást lidové slovesnosti, pevně zafixované v tradici.

Každý kulturní národ má své sběratele přísloví, zpravidla již od středověku. Přední místo mezi sběrateli českých přísloví zaujímá Josef Dobrovský, vrcholný zjev českého osvícenského racionalismu a kriticismu a zakladatel vědecké slavistiky, jehož 250. výročí narození v roce 2003 se ocitlo na seznamu UNESCO. Před rovnými dvěma stoletími, v roce 1804, vydal Dobrovský Českých přísloví sbírku, za jejíž základ zvolil staro-

---

český soubor přísloví Jakuba Srnce z Varvažova z roku 1582. Tím, že zařadil svou anonymně vydanou sbírku do souvislosti se svými velkými pracemi jazykovědnými a literárně historickými, vytvořil zároveň předpoklady pro rozvoj dalšího vědeckého studia českého příslovnictví v čele s F. L. Čelakovským.

Sbírky přísloví bývají obvykle považovány za encyklopedii lidové moudrosti. Ovšem, jak vystihl Karel Čapek, „lidová moudrost vedle tisícerych pravd skrývá ještě jednu nevytěženou a bezespornou pravdu o relativnosti všech hodnot a pravd“. Že je dobrá rada nad zlato? Vždyť německý epigramatik Friedrich von Logau, uvedený k nám Karlem Havlíčkem Borovským, praví, že „v nouzi dá ti radu každý dobrý přítel, ale málokterý dá ti mouky pytel“. Můžete namítnout, že nejde o projev lidové moudrosti, ale o postřeh jedince, dokonce aristokratického původu. Sáhněme tedy znovu po Čapkovi, po jeho úvaze „O příslovích neboli o moudrosti lidové“, v níž autor varuje před pokusy skloubit ze souboru přísloví cosi na způsob světového názoru, mravního kodexu, etického principu nebo uceleného obrazu života. „Devatero řemesel, desátá nouze, praví lidová moudrost; ale lidová moudrost praví také: Jistší držeti se šesti než jednoho. Prísloví učí, že kdo má úřad, má i rozum, ale učí také, že osel je osel, i kdyby zlaté sedlo

měl. Pamatuj, synu, že líná huba je holé neštěstí; avšak nezapomeň, že mluvití je stříbro, mlčeti zlato, a mluv jen tehdyž, když veš zakašle. A tak dále. Skoro ke každému přísloví můžete najít jeho příslovečný opak; můžete přísloví vyvracet druhým příslovím, aniž si, jak se zdá, lidová moudrost z takových rozporů něco dělá. Snad ji za to nařknou z filosofické nepravosti, zvané relativismem; ale lidová moudrost se dopouští spíš jiné filosofické nepravosti, která se nazývá zkušenost...

V tomto bídném empirickém světě může každá věc dopadnout tak nebo právě naopak; nuže, v obou případech se najde přísloví, které zpečetí takový nebo onaký výsledek svou věkovitou a ctihodnou zkušeností.“

Prísloví bývají víceúčelově využívána uměleckou literaturou, jak prózou, tak poezií, ale i dramatickou tvorbou. Použitá v názvech literárních děl odhalují často autorský záměr, jak tomu bývá např. u dramát A. N. Ostrovského. Klasickým příkladem využití přísloví je ve světové literatuře Cervantesův Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha, v němž autor prostřednictvím přísloví a pořekadel typických pro lidovou mluvu tlumočí životní zkušenost a charakter rytířova sluhy Sancho Panzy, selského plebejce, jenž reálným věcným pohledem uzemňuje rytířovu ideální touhu. Vzpomeňme v české litera-

tuře Babičky Boženy Němcové, dramaty Klicperových, próz Šmilovského, povídek a pohádek J. Š. Kubína, Vančurova experimentálního románu Hrdelní pře anebo Přísloví, využívajícího přísloví k parodování pseudointelektuální rétoriky. A už vůbec se bez přísloví neobejdou písňové texty Jiřího Suchého se svými humornými a satirickými efekty.

Také Alois Volkman se ve své předchozí básnické sbírce Stopy co doby tropí (2002) opakovaně uchyluje k příslovím s cílem pregnančně reflektovat skutečnost, již si bere na mušku. V jeho nynější sbírce jsou přísloví rovněž prostředkem k reflexi skutečnosti, současně však přesahují úlohu prostředku umělecké výpovědi a stávají se přímo objektem vlastního autorova zájmu. Volkman se inspiroval zmíněnou sbírkou Josefa Dobrovského, která ho přiměla k sestavení půl stovky básnických myšlenek, vycházejících z konkrétních přísloví, prostrádaných semtam jinými folklórními útvary - rčeními a pořekadly. Upozorňuje-li Čapek na možnost vyvracet to či ono přísloví jiným a dosáhnout tak vyznění zcela protikladného, přichází Volkman s vlastními nápady, pod jejichž prudkými záblesky se nejednou problematizují a relativizují zafixované vztahy a hodnoty a výpověď' přísloví se ozvláštňuje posunem do odlišné roviny. Básník dosahuje tohoto účinku zvláště zru-

šením metaforičnosti toho kterého přísloví (Čí chleba jíš, toho píseň zpívej. Nemám ovšem zdání, koho píseň zpívají nezaměstnaní. - Kam vítr, tam plášt. Ale co v bezvětří? Jak nositel pláště zavětří, kam do přízně se vetřít?). Jindy doplňuje a poopravuje výpověď' obsaženou v přísloví vpádem drsné reality (Trpělivost růže přináší, s nimi však i trny závisti...).

Volkmanův postoj je vždy jasný, vážný a kritický, je vyjadřován lapidárně a až do nemožnosti přesně. Vycházeje z lidové moudrosti obsažené v příslovích básník hledá a nachází pro své pocity a myšlenky nejpřesnější, neobyčejně koncentrovaný výraz nemíjející se intenzivním emocionálním účinem. Obdobně jako v celé své dosavadní tvorbě nezapře ani tentokrát svou zkušenost lékaře, přítomnou v jeho poezii nejen tematicky, ale představující jednu ze základních složek jejího mravního základu. Umí se dívat na život kolem, přemýšlí o něm, nastavuje nemilosrdné zrcadlo všem projevům pokleslé společenské morálky, provokuje a zneklidňuje naše svědomí negací všeho neslučitelného s křesťanským postojem k bližnímu a dospívá k vyslovení své humanistické filozofie, vyznávající nadčasovou pravdu života žitého v souladu s mravním zákonem v nás.

ALOIS VOLKMAN

Chyt' se
za NOS
človeče

Při nejedné při se slovy
doplňoval jsem přísloví.

Obálka, grafická úprava a sazba
akad. malíř Marek Jodas
Vytiskl PBTisk Příbram
Náklad 1500 výtisků.

72 stran. Vydání první
Vydalo Nakladatelství Fontána, Olomouc
v roce 2004

Distribuce:

Čechy - tel.: 233 901 159
Morava - tel.: 596 623 695

© Nakladatelství Fontána 2004
ISBN 80-7336-209-0